

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları : 772

İSLÂM DÜŞÜNCEŚİ VE TARİHİNDE
EHLİ BEYT
Prof. Dr. M. Bahaüddin VAROL

ISBN: 978-605-7580-48-1

1. Baskı, Aralık 2018, Ankara, 1.000 adet

© Bütün Yayın Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.

Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık Ticaret İşletmesi İcra Kurulu'nun 15.11.2018 tarih ve 123 sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

Yayıncı Sertifika No: 15402

BASKI: **TDV**
YAYIN MATBAACILIK TİC. İŞLETMESİ
BASIMEVİ | PRINTING HOUSE

Ostim OSB Mahallesi, 1256 Cadde, No: 11

Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

İSLÂM DÜŞÜNCEİ VE TARİHİNDE
EHLİ BEYT

Prof. Dr. M. Bahaüddin VAROL

Mehmet Bahaüddin Varol

1966 yılında Konya'da dünyaya geldi. İlk, orta ve lise tahsilini burada tamamladı. 1990 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 1987 yılında Diyanet bünyesinde başladığı memuriyet hayatına 1991 yılında MEB'de öğretmen olarak devam etti. 1993 yılında "*Hulefâ-i Râşidîn Döneminde Eğitim ve Öğretim*" konulu tezi ile İslâm Tarihi Anabilim Dalı'ndan yüksek lisansını tamamladı. 1996 yılında S.Ü. İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi oldu. 1997-98 yıllarında Ürdün'de çalışmalarını sürdürdü. Burada kaldığı süre içerisinde Âlü'l-Beyt Üniversitesi'nde dersler verdi. 2000 yılında "*Ehli Beyt ve Siyasî Faaliyetleri*" konulu çalışması ile İslâm Tarihi Anabilim Dalı'nda doktorasını tamamladı. 2005 yılında doçent, 2010 yılında ise profesör oldu. 2012 yılında atandığı Aksaray Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi kurucu dekanlığı görevi yanı sıra aynı üniversitede 2016 yılından itibaren rektör yardımcılığı görevini sürdürdü. 2018 yılında sona eren bu görevlerinden sonra Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesindeki görevine döndü. Çeşitli eserlerinin yanı sıra bilimsel dergilerde yayımlanmış makale ve araştırmaları mevcuttur.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	9
GİRİŞ: İSLÂM DÜŞÜNÇESİNDE KAVRAMLAR VE EHLİ BEYT KAVRAMI.....	11

I. BÖLÜM:

EHLİ BEYT'İN KELİME VE KAVRAM OLARAK TAHLİLİ

1. KELİME OLARAK EHLİ BEYT	17
A. "Ehl" Kelimesi ve İfâde Ettiği Anlamlar	17
B. "Âl" Kelimesi ve İfâde Ettiği Anlamlar	18
C. "Beyt" Kelimesi ve İfâde Ettiği Anlamlar.....	21
2. KAVRAM OLARAK EHLİ BEYT	22
A. Dinî Boyut	24
B. Siyasî Boyut.....	26
C. Sosyal Boyut	26
D. Fikhî Boyut.....	27
E. İktisadî Boyut	28
3. ÂYET VE HADİSLERDE EHLİ BEYT.....	29
A. Kur'ân-ı Kerîm'de Ehli Beyt	29
B. Hadislerde Ehli Beyt.....	36
a. Hz. Peygamber'in Eşlerinin Kastedildiği Hadisler	36
b. Ev Halkı, Aile ve Evde Bulunan İnsanların Kastedildiği Hadisler	39
c. Resûlullah'ın Yakın Akrabalarının Kastedildiği Hadisler	40
d. Ehli Beyt Olduğu İfâde Edilen Kişiler	41
4. EHLİ BEYT KİMLERDİR? GÖRÜŞLER VE DELİLLER	43
A. Ehli Beyt Sadece Resûlullah'ın Eşleridir	44
B. Ehli Beyt, Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Fâtımâ, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'dir.....	46
C. Ehli Beyt, Resûlullah'ın Çocukları, Eşleri ve Ehli Kisâ'dır.....	56
D. Ehli Beyt; Ehli Kisâ, Ümmü Seleme, Vâsile b. Eska' ve Selmân-ı Fârisî'dir	58
E. Ehli Beyt, Sadakanın Kendilerine Haram Olduğu Kimselerdir.....	63
F. Ehli Beyt, Hz. Peygamber'in Eşleri ve Çocuklarının da Dâhil Olduğu Tüm Akrabalarıdır	67
G. Ehli Beyt, Bütün Muttakî Mü'minler veya Resûlullah'ın Ümmetidir.....	68

5. EHLİ BEYT İLE İLGİLİ GÖRÜŞ VE RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	71
A. Ehli Beyt Kavramının Tanımlanmasına Duyulan İhtiyaç	71
B. Kavramın Tanımlanmasında Karşılaşılan Güçlükler ve Tarihî Arkaplan	73
C. Kavramın Siyasî Tarih İçerisinde Geçirdiği Dönemler	74
D. İleri Sürülen Deliller Işığında Ehli Beyt'in Tanımlanması	81
E. Nicelik Yönüyle Ehli Beyt	95
a. Dar Anlamda Ehli Beyt.....	95
b. Geniş Anlamda Ehli Beyt.....	96
F. Nitelik Yönüyle Ehli Beyt	96
a. Gerçek Anlamda Ehli Beyt	97
b. Mecazî Anlamda Ehli Beyt.....	97

II. BÖLÜM:

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE EHLİ BEYT'İN ÖNEM VE DEĞERİ

1. ÂYET VE HADİSLERDE EHLİ BEYT'İN YERİ	103
A. Tathîr Âyeti	103
B. Sekaleyn Hadisi ve Ğadîru Hum Olayı.....	106
C. Meveddet Âyeti ve Bu Konudaki Rivayetler	111
D. Mübâhele Olayı.....	115
E. Salavât Âyeti ve Salavât Hadisi	118
F. Ehli Beyt Hakkındaki Diğer Rivâyetler	119
2. HZ. PEYGAMBER'İN EHLİ BEYTİNE VERDİĞİ DEĞER	121
A. Hz. Peygamber'in Eşlerine Verdiği Değer	121
a. Hatice bnt. Huveylid	124
b. Sevde bnt. Zem'a	126
c. Âişe bnt. Ebûbekir	128
d. Hafsa bnt. Ömer	131
e. Zeyneb bnt. Huzeyme	132
f. Ümmü Seleme bnt. Ebû Ümeyye	132
g. Zeyneb bnt. Cahş	134
h. Cüveyriye bnt. Hâris	135
i. Ümmü Habîbe bnt. Ebî Süfyân	136
j. Safiyye bnt. Huyey	138
k. Meymûne bnt. Hâris	139
I. Hz. Peygamber'in Diğer Eşleri	140
B. Hz. Peygamber'in Çocuklarına Verdiği Değer	141
a. Erkek Çocukları	142

I. Kâsım ve Abdullah	142
II. İbrahim	142
b. Kız Çocukları	143
I. Zeyneb	143
II. Rukayye	145
III. Ümmü Gülsüm	146
IV. Fâtımâ	147
C. Hz. Peygamber'in, Hz. Ali ve Torunlarına Verdiği Değer	150
a. Hz. Ali	150
b. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin	156
3. ASHÂB'IN EHLİ BEYT SEVGİSİ	158
A. Hz. Peygamber Zamanında Ehlî Beyt'in Etki ve Rolü	163

III. BÖLÜM:

HZ. PEYGAMBER SONRASINDA EHLİ BEYT'İN ETKİ VE ROLÜ

1. HZ. FÂTİMA	171
A. Hz. Fâtıma ve Fedek Arazisi Meselesi.....	172
2. HZ. ÂİŞE	178
A. Hz. Peygamber'in Eşlerinin, Onun Vefatından Sonraki Durumları	178
B. İlk Üç Halife Döneminde Hz. Âişe	178
C. Hz. Ali Döneminde Hz. Âişe.....	187
a. Hz. Ali ve Hz. Âişe Mücadelesinin Başlaması	187
b. Hz. Âişe ve Hz. Ali Arasındaki Mücadelenin Fiilî Alana Aksetmesi -Cemel Olayı-	189
c. Cemal Olayı Sonrası Hz. Âişe.....	198
d. Hz. Âişe'nin Vefatı	200
3. HZ. ALİ	201
A. Hilâfet Probleminde Hz. Ali	202
a. Hz. Ebûbekir'e Biatı	202
b. Hz. Ömer ve Hz. Osman Dönemlerinde Hz. Ali	210
B. Halifeliği Döneminde Hz. Ali.....	217
a. Halife Seçilmesi	217
b. Hz. Ali ve Cemal Olayı	220
c. Hz. Ali ve Sıffîn Savaşı	223
d. Hz. Ali ve Hâricîlerle Yaptığı Mücadele	227
e. Hz. Ali'nin Şehid Edilmesi	230

4. HZ. HASAN VE SİYASÎ GELİŞMELER	234
A. İlk Dört Halife Döneminde Hz. Hasan	234
B. Halifeliği Döneminde Hz. Hasan.....	237
a. Hz. Hasan - Muâviye Mücadelesinin Başlaması	238
b. Hz. Hasan ile Muâviye Arasındaki Barış Görüşmelerinin Başlaması	240
c. Hz. Hasan'ın Muâviye ile Anlaşmasının Nedenleri.....	241
d. Hz. Hasan'ın Halifeliği Teslimi ve Vefatı	243
e. Hz. Hasan'ın Bu Dönemdeki Siyasî Fonksiyonu	245
5. HZ. HÜSEYİN	249
A. İlk Üç Halife Döneminde Hz. Hüseyin	249
B. Hz. Ali ve Hz. Hasan Dönemlerinde Hz. Hüseyin.....	250
C. Hz. Hasan'ın Vefatından Sonra Hz. Hüseyin.....	252
a. Yezid'in Velihtliği Karşısında Hz. Hüseyin	254
b. Yezid b. Muâviye'nin Halifeliği Karşısında Hz. Hüseyin.....	255
c. Hz. Hüseyin'in Kûfelilerle Olan İlişkisi ve Sonrasında Cereyan Eden Hâdiseler	257
d. Hz. Hüseyin'in Şehid Edilmesi	262
e. Hz. Hüseyin'in Siyasî Fonksiyonu.....	264
6. KERBELÂ'YA KADAR GEÇEN SÜREÇTE EHLİ BEYT KAVRAMI	267
A. Bu Dönem Siyasî ve Sosyal Yapı İçerisinde "Ehli Beyt" in Yeri	267
B. Kavramın Anlam Bakımından Geçirdiği Süreç ve İfade Ettiği Anlam	270
C. Ehli Beyt Kavramının Siyasallaşma Süreci ve Nedenleri	271
7. KERBELÂ'DAN SONRA EHLİ BEYT NESLİ	276
A. Kerbelâ Hâdisesinden Sonra Ehli Beyt Neslinin Durumu	276
B. Muhammed İbnü'l-Hanefiyye.....	278
C. Zeyd b. Ali ve Yahya b. Zeyd	282
D. Abdullah b. Muâviye	285
E. Abbasî Hareketinde Ehli Beyt Nesli'nin Rolü.....	287
8. EHLİ BEYT ADINA ORTAYA ÇIKAN HAREKETLER	289
A. Hucr b. Adiy Hareketi	290
B. Tevvâbûn Hareketi	292
C. Muhtâr es-Sekafî Hareketi.....	295
SONUÇ	307
KAYNAKLAR	311

ÖN SÖZ

Geçmişin bilgisi ve insanlığın ortak birikimi olan Tarih, her çağda ve her toplumda vazgeçilmez bir bilgi kaynağıdır. İnsanoğlunun yaşam, değişim ve gelişim süreçlerini ortaya çıkaran tarih bilgisi, çoğu zaman farklı amaç ve sebeplerle objektif olarak ortaya konulamamıştır. Tarih bilgisinin çok yönlü etkiyle ortaya çıkmasının yanında gerek kaynaklardaki gerekse bilgiye ulaşmadaki yetersizlik de doğru tarih bilgisinin tespitini engelleyen hususlar olarak kabul edilmektedir. Genel tarihin özel ve önemli bir alanı olan İslâm Tarihi de aynı olumlu ya da olumsuz özellikleri bünyesinde barındırır. Zira ortaya çıkan gelişmelerin siyasî, dinî, sosyal, kültürel veya iktisadî boyutlarının tam tespit edilerek doğru bilginin ortaya çıkarılması çoğu zaman ya çok zor olmuş ya da mümkün olmamıştır. Bu alandaki araştırmalarda en çok dikkat edilmesi gereken nokta burasıdır.

Bugünkü tasavvura göre İslâm Tarihinin başlangıç ve merkez dönemi kabul edilen Hz. Peygamber dönemi, insanlığı cahiliyye karanlığından insan olma şeref ve haysiyetine kavuşturmak için gönderilen İslâm'ın özelde Arap toplumuna genelde ise tüm insanlığa teorik ve pratik anlamda sunulduğu bir dönemdir. Hz. Muhammed (sav.)'in tebliğiyle yeneden şekillenen Arap toplumunun gösterdiği bu değişim tarih boyunca insanlığa örnek olmuştur. İlk İslâm toplumunun fertleri olan ashâbın bireysel ve toplumsal alanda gösterdiği bu değişim sürecindeki tecrübeleri bizler için farklı ve önemli detayları barındırır. Onlar Resûlullah (sav.)'e tam bir teslimiyet ve sadakatle bağlanmış, sevgi ve saygının en güzel örneklerini göstermişlerdir. Bu yönüyle onlar çağlar boyunca Müslümanlara örnek olacak çok önemli bir değere sahiptirler.

Hız. Peygamber'in vefatıyla başlayan Râşid Halifeler dönemi ise, O (sav.) olmadan Müslümanların kendi ayakları üzerinde durabilme tecrübesinin yaşadığı ilk dönem olması yönüyle genel İslâm Tarihi süreci içerisinde ayrı bir yere sahiptir. Zira artık problemlere çözüm bulan ve ilâhî vahiyle yönlendirilen Hz. Peygamber yoktur. Ancak onun Müslümanlara bıraktığı esaslar vardır. Bizzat Resûlullah'ın eğitimi altında yetişmiş olan ashâbın, bu esaslar doğrultusunda ortaya çıkan problemlere ürettiği çözümler daha sonraki süreçte bütün Müslümanların referans kaynaklarından biri olmuştur. İşte bu özelliği nedeniyle Râşid Halifeler dönemi daha sonra ortaya çıkacak fikrî ve siyasî şekillenmelerin birinci basamağı görünümündedir.

Araştırma konumuz olan Ehli Beyt kavramı ise İslâm Tarihinin ilk dönemlerinden başlayan ve günümüze kadar uzanan süreçte siyasî ve fikrî tartışmaların odağında yer alan ve dikkatlerin üzerinde yoğunlaştığı bir kavram görünümündedir. Asıl itibarıyla Ehli Beyt

denildiği zaman her Müslümanın zihninde oluşan çerçeve “Hz.Peygamber’in yakınları” anlamıdır. Bu anlayış herhangi bir fark gözetmeksizin tüm Müslümanların kabul ettiği bir çerçeve ve belki de en doğru tanımlamadır. Ancak ne zaman ki, “Ehli Beyt nedir? Kimler Ehli Beyt’tir? İslâm’daki yeri neresidir? Günümüzdeki etkisi nedir?” gibi sorular gündeme geldiğinde, farklı düşünce ve fikirler eşliğinde tartışma ve bölünmeler ortaya çıkmaktadır. İslâmî ilk dönemlerde olduğu gibi günümüze kadar uzanan zaman dilimi içerisinde gerek siyasî gerekse dinî yönden birçok oluşum ve olayın çıkış sebebi olan bu kavramın ne olduğunun tam ve doğru olarak anlaşılması, tanımlanması ve değerinin belirlenmesi önem arz etmektedir. Zira artık her türlü değerın istismar edildiği günümüzde dinî kavramlarımızın en doğru şekilde açıklanmasına ve öğrenilmesine her zamankinden daha fazla ihtiyaç vardır.

Hız. Peygamber döneminde herhangi bir siyasî anlamı olmayan Ehli Beyt’in dinî anlamda özel bir konumunun olmadığı da bilinen bir husustur. Buna karşılık acaba Râşid Halifeler döneminde yani Hız. Peygamber’in eğitimi altında yetişmiş ashabın yönetimindeki İslâm toplumu içerisinde kavramla ilgili herhangi bir siyasî boyut varmıdır? Ehli Beyt fertlerinin de sağ olduğu bu dönemde, bu kişilerin ortaya çıkan gelişmelerde etki ve tavırları nasıl olmuştur? Bu süreçte Ehli Beyt çevresinde bir yapılanma söz konusu mudur? Ortaya çıkan mücadelelerde taraf olan Ehli Beyt fertleri acaba bu süreçte Ehli Beyt olma özelliklerini kullanmışlar mıdır? Ehli Beyt’in asıl unsurları olan Hız. Peygamber’in eşlerinden Hız. Aişe ile damadı ve amcazadesi Hız. Ali’nin siyasî mücadelenin tarafları olarak karşı karşıya geldiklerinde Ehli Beyt olma özelliğini karşı taraf aleyhine kullanan var mıdır? İşte bütün bu soruların cevaplarını aradığımız bu araştırmada Ehli Beyt kavramının temel kaynaklardaki görüntüsü ile Ehli Beyt fertlerinin bu dönemdeki durumu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Ehli Beyt kavramı ile ilgili olarak yaptığımız araştırmalar çerçevesindeki tespitlerimizi okuyucularla paylaşmayı arzu ettik. Bunu yapmaktaki amacımız kavramla ilgili olarak tarihte yaşanan ayrılık ve tartışmaları tekrar gündeme taşıyarak yeni bir tartışmayı başlatmak değil, en temel kavramlarımızdan olan, inanç ve gönül dünyamızı süsleyen Ehli Beyt’in temel refranslarımız Kur’ân ve Sünnet çerçevesinde en doğru şekilde anlaşılıp öğrenilmesine, önem ve değerinin korunmasına bir katkı sunmaktır.

Bu vesile ile araştırmamızı yayımlayan Türkiye Diyanet Vakfına teşekkürlerimi sunuyorum. Rabbimizden niyazımız, araştırmamızın hayırlara vesile olmasıdır.

Prof. Dr. M. Bahaüddin Varol

Konya - 2018